

УДК [94(477.83/.86:8126(=161.2)]“1919/1939”

Оксана РУДА

МОВНИЙ УТРАКВІЗМ ЯК СПРОБА АСИМІЛЯЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ МІЖВОЄННОЇ ГАЛИЧИНИ

На початках існування Другої Речіпосполитої польські владні кола взяли курс на забезпечення польській мові як одній з визначальних ознак національної ідентичності та державності провідних позицій в освітній, культурній, інформаційній, міжнаціональній сферах і державному управлінні. Однак спроби побудувати мононаціональну державу шляхом примусової асиміляції національних меншин призвели до дискримінації непольського населення, оскільки така державна мовна політика обмежувала суспільні функції регіональних і місцевих мов. Щодо Галичини, де кількісно переважали українці, влада провадила особливу національну та мовну політику, спрямовану на поглиблення регіональних відмінностей та асиміляцію українського населення.

Мета статті – висвітлити спроби польської влади асимілювати українське населення міжвоєнної Галичини шляхом ухвалення та реалізації утруквістичного шкільного закону 1924 р.

Від початку існування Друга Річпосполита в освітній сфері зіткнулася зі складним завданням: погодити вимоги національних меншин у сфері шкільництва зі завданням сформувати в усьому суспільстві почуття державної належності. Вирішення цієї проблеми передбачало декілька етапів. Як зазначає польський дослідник К. Санойця, перший із них впливав із загального переконання, що основною умовою формування громадянської свідомості є володіння польською мовою. Її поширення, з одного боку, могло слугувати інструментом полонізації, а з іншого – відкрило б меншинам нові можливості для розвитку. Польська влада була переконана, що нівелювання суспільних відмінностей приведе до кращого сприйняття нового державного порядку і, як наслідок, до залагодження етнічних конфліктів. Водночас урядовці вважали володіння державною мовою одним з основних громадянських обов'язків. Підняття польської мови до рангу державної мало змінити її статус, який зберігся ще з австрійських часів. Певні зміни у цьому напрямі було внесено 24 травня 1921 р. розпорядженням міністра віросповідань та освіти, відповідно до якого польська мова як державна стала обов'язковою в усіх школах, нею також мали навчати історії. Від представників національних меншин польська влада очікувала схвалення подібних нововведень, оскільки вони мало чим відрізнялися від політики Австро-Угорської імперії, яка вимагала знання німецької мови та поширювала її в шкільництві. Логічним видається й те, що Польська держава намагалася забезпечити всім школярам польської національності навчання

рідною мовою, оскільки непоодинокими були факти відвідування учнями-поляками в Галичині україномовних навчальних закладів. За даними польських джерел у 1920/21 н. р. 57648 учнів-поляків відвідували школи з українською мовою навчання. Остерігаючись денационалізації місцевих поляків, влада спробувала вирішити цю проблему на законодавчому рівні шляхом запровадження утраквізації шкільництва¹.

Ще напередодні ухвалення шкільного закону 1924 р. куратор С. Собінський зазначав, що наслідки закону важко передбачити, але він передбачає “тверде правове підґрунтя, на якому буде базуватися організація шкіл”, а також дасть можливість вийти з хаосу, спричиненого колізіями давніх австрійських законів. Він наголошував, що відмінність між давніми законами та новим полягає в тому, що відтепер рішення щодо мови навчання в конкретній школі будуть приймати не гміна чи шкільна влада, а батьки учнів, які в ній навчаються. На його думку, закон давав меншинам ширші права, ніж держава зобов’язалася відповідно до так званого Малого Версальського договору. С. Собінський зазначав, що “з погляду виховання проект двомовності є некорисним, однак ця проблема має поступитися державному інтересу, з яким пов’язане гарантування національним меншинам прав і свобод”². Зауважмо, що ще на початку 20-х років С. Собінський запровадив вивчення української мови у польських державних початкових школах (що нерідко викликало спротив поляків). Як наслідок, майже у всіх школах цього типу Станиславівського та Тернопільського воєводств українську мову вивчали як обов’язковий предмет, а у Львівському воєводстві така ситуація склалася у двох третинах шкіл³.

Спробою врегулювання мовного питання в освітній сфері на південно-східних теренах стало ухвалення сеймом 31 липня 1924 р. шкільного закону, який набув чинності 1 жовтня 1924 р., а 7 січня 1925 р. доповнений розпорядженням міністра віросповідань та освіти⁴. Згідно зі ст. 1, у всій державі запроваджувався єдиний шкільний устрій. Відповідно до ст. 2 закону, у Львівському, Тернопільському, Станиславівському, Волинському, Поліському, Віленському, Новгородському воєводствах, Гроденському та Волковиському повітах Бялостоцького воєводства основним типом державної школи ставала утраквістична школа, покликана виховувати з учнів відданих громадян у взаємній пошані до національних особливостей. Якщо ж в одному шкільному окрузі існувало дві школи з різними мовами навчання, то вони, по можливості, мали бути об’єднані в одну утраквістичну. Приватні школи

¹ Sanojca K. Relacje polsko-ukraińskie w szkolnictwie państwowym południowo-wschodnich województw Drugiej Rzeczypospolitej / Karol Sanojca. – Kraków: Historia Jagellonica, 2013. – S. 29–30.

² O zgodne współzycie narodowości na kresach. Ankieta “Kurjera Lwowskiego” w sprawie ustaw kresowych // Kurjer Lwowski. – 1924. – Nr 158. – 12 lipca. – S. 2.

³ Sanojca K. Relacje polsko-ukraińskie w szkolnictwie państwowym... – S. 122, 156.

⁴ Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 7 stycznia 1925 r. wydane w porozumieniu z Ministrem Spraw Wewnętrznych i Ministrem Rolnictwa i Dóbr Państwowych w sprawie wykonania ustawy z dnia 31 lipca 1924 r. zawierającej niektóre postanowienia o organizacji szkolnictwa // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej (dalej – Dz. U.). – 1925. – Nr 3. – Poz. 33. – S. 26–30.

національних меншин мали створюватися на тих самих засадах, що й польські⁵. Натомість, вирішуючи мовне питання на окреслених теренах, укладачі закону 1924 р. не врахували німецької мови, ідишу та івриту.

В утравквістичних школах лише деякі предмети пропонували навчати рідною мовою, решту – польською. Зауважмо, що в першому класі на вивчення українською мовою таких предметів, як релігія (для греко-католиків), українська мова, латинська мова, рисунки та гімнастика відводилося 15 годин на тиждень, а на решту предметів, які мали навчати польською мовою, зокрема релігію (для римо-католиків), польську мову, історію, географію, математику, природу – 17 годин. Польською мовою мали навчати письма (каліграфії) та співу. Що ж до характеру предметів, то на українську мову (окрім предмета українська мова), як зазначали тогочасні українські діячі, припали “мертві предмети, які мають підрядне значіння в формуванні світогляду учня, а на польську мову самі живі, образуючі”. Державною мовою впродовж усіх років мали навчати історію та географію Польщі, оскільки через ці предмети влада намагалася впливати на учнів. Загалом державна школа була покликана виховати представників національних меншин на добрих польських громадян, тобто прищепити молоді польську культуру, виховати в неї любов до польської літератури, гордість за належність до Польської держави. У Галичині подібні ідеї реалізовували урядовці Кураторії Львівського шкільного округу⁶.

Навчання мовою національної меншини регулювала ст. 3 закону, відповідно до якої викладання предметів мовою меншини ставало можливим за умови, що громада меншини становить не менше як 25% населення (на цій підставі права навчатися рідною мовою в Краківському та Люблінському воєводствах були позбавлені учні-українці як державних, так і більшості приватних шкіл) і що батьки не менше 40 учнів із одного шкільного округу подали про це відповідні прохання-декларації (затверджені судами, нотаріатами, староствами, гмінною владою). Ці декларації мали бути подані не пізніше 31 грудня, оскільки після їхньої перевірки шкільний інспектор 1 лютого мав повідомити мешканців шкільного округу про ухвалені рішення. Після цього до 30 квітня інші батьки мали змогу подати декларації за польську мову навчання. Якщо ж батьки 20 учнів подавали відповідні декларації, школа ставала двомовною: вже з першого класу запроваджували читання та письмо польською мовою⁷. Висновок щодо встановлення мови навчання в школі інспектор подавав до 31 травня куратору, який мав місяць на прийняття

⁵ Ustawa z dnia 31 lipca 1924 r. zawierająca niektóre postanowienia o organizacji szkolnictwa // Dz. U. – 1924. – Nr 79. – Poz. 766. – S. 1212–1213.

⁶ “Нова ера” в шкільництві // Діло. – 1925. – Ч. 192. – 30 серпня; *Чепіль М.* Формування національної свідомості учнівської молоді Галичини (1848–1939 рр.) / М. Чепіль. – Дрогобич: Коло, 2005. – С. 246.

⁷ Archiwum Polskiej Akademii Nauk (далі – Archiwum PAN). – Zesp. III–180 (Materiały Ludwika Eckerta). – Sygn. 76 (Szkolnictwo ukraińskie w Małopolsce i na Wołyniu do 1939 roku). – К. 65; *Гетьманчук М. П.* Між Москвою та Варшавою: українське питання у радянсько-польських відносинах міжвоєнного періоду (1918–1939 рр.): монографія / М. П. Гетьманчук. – Львів: Вид-во Національного університету “Львівська політехніка”, 2008. – С. 241.

остаточного рішення. Саме куратор відіграв найважливішу роль у визначенні мови навчання, оскільки він підтверджував дійсність декларацій, встановлював мову викладання, ухвалював рішення про об'єднання українських і польських загальноосвітніх шкіл. Після цього зацікавлені особи мали два тижні на оскарження цього рішення міністру віросповідань та освіти⁸. Так, за перший період функціонування утравкістичного шкільного закону (1925–1928) до міністерства надійшло 1346 звернень, які стосувалися справ, пов'язаних зі зміною мови навчання. З них від українців надійшло 1176, а від польського населення – 167. Міністерство врахувало українські звернення у 217 випадках (18%), а польські в 21 випадку (12%)⁹.

Відповідно до ст. 4 закону, учні всіх державних і приватних одно-, дво- і трикласних шкіл з непольською мовою навчання були зобов'язані вивчати державну мову на такому рівні, щоби згодом зможли навчатися в польських або утравкістичних середніх навчальних закладах. У чотири-, п'яти-, шести- та семикласних державних і приватних школах з непольською мовою навчання було передбачено вивчення польської мови, польської історії та відомостей про тогочасну Польщу державною мовою¹⁰. Згідно зі ст. 5, учительські семінарії, які діяли на теренах спільного проживання представників різних національностей, зокрема українців і поляків, ставали двомовними, польсько-українськими. Відповідно до ст. 6 закону, кураторія Львівського шкільного округу зобов'язана була поступово об'єднувати українські гімназії у Львові, Перемишлі та Тернополі з польськими, перетворюючи їх на утравкістичні¹¹. І лише організовані виступи, з одного боку, українців, з іншого – поляків, змусили міністра освіти С. Грабського скасувати це розпорядження відповідною ухвалою від 17 вересня 1925 р.¹².

Відкрити середню школу з українською чи білоруською мовою навчання можна було лише за умови, якщо з заявою про це зверталися батьки 150 учнів, які відвідують польськомовні школи відповідного типу в одному повіті або місті. 22 червня

⁸ *Sanojca K.* Relacje polsko-ukraińskie w szkolnictwie państwowym... – S. 124.

⁹ Archiwum Akt Nowych w Warszawie (далі – AAN). – Zesp. 322 (Ministerstwo Spraw Zagranicznych w Warszawie [1915–1917] 1918–1939). – Mikrof. B. 18455, Sygn. 2252 (Sytuacja polityczna we Wschodniej Małopolsce, sabotaże i działalność Ukraińskiej Wojskowej Organizacji i Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów. Sprawa petycji ukraińskich do LN. Raporty, notatki, artykuły, korespondencja, wycinki prasowe, druki. T. 1). – W sprawie uwzględnienia potrzeb ludności ruskiej (ukraińskiej) w dziedzinie szkolnictwa powszechnego. – K. 8.

¹⁰ Ustawa z dnia 31 lipca 1924 r. zawierająca niektóre postanowienia o organizacji szkolnictwa. – S. 1213.

¹¹ Archiwum PAN. – Zesp. III–180 (Materiały Ludwika Eckerta). – Sygn. 76 (Szkolnictwo ukraińskie w Małopolsce i na Wołyniu do 1939 roku). – K. 66; *O. Польонізація українських середніх шкіл / О. // Діло. – 1925. – Ч. 189. – 26 серпня.*

¹² AAN. – Zesp. 322 (Ministerstwo Spraw Zagranicznych w Warszawie [1915–1917] 1918–1939). – Sygn. 2250 (Mniejszość Ukraińska w Polsce. Organizacja szkolnictwa ukraińskiego w Galicji Wschodniej, ukrainizacja szkół. Notatki, korespondencja, referat, wycinki prasowe, czasopismo). – Minister S. Grabski do Ministerstwa Spraw Zagranicznych Departament Polityczny w Warszawie dnia 30 września 1925 r. w sprawie utrawkizacji gimnazjów. – K. 10; *Проти польонізації українського шкільництва // Діло. – 1925. – Ч. 194. – 2 вересня.*

1925 р. кураторія Львівського шкільного округу видала циркуляр “До дирекції державних і приватних середніх загальноосвітніх шкіл з непольською мовою викладання в справі викладання науки польської мови і літератури, історії і географії та науки про сучасну Польщу”, відповідно до якого з 1925/26 н. р. зазначені предмети мали викладати польською мовою. Чинність цього розпорядження поширювалася й на українські приватні гімназії¹³. На навчанні у державних професійних школах двома мовами – державною та мовою національної меншини – мали наполягати батьки дітей непольської національності, які становили 40% усіх учнів школи.

Відповідно до закону, мову навчання мали визначати шкільні плебісцити, тобто порядок встановлення мови викладання відбувався на підставі декларацій, поданих батьками чи опікунами учнів. Спочатку плебісцити проводили щорічно, однак розпорядженням Президента Польщі від 29 листопада 1930 р. було внесено зміни до ст. 3 шкільного закону 1924 р., за яким вони мали відбуватися раз на сім років. Так, мову навчання у школі, яка була запроваджена на підставі поданих декларацій, можна було змінити лише через 7 років від дати її запровадження¹⁴. Офіційною причиною внесених змін було те, що щорічні плебісцити призвели до загострення польсько-українських відносин, спровокованого щорічною агітацією польських та українських громадсько-політичних діячів. Це розпорядження не лише значно ускладнило українській громадськості боротьбу за зміну мови навчання (у 1937 р. подані декларації стосувалися 376 шкіл, у 325 із них не було правових підстав для зміни мови навчання, і лише в 26 школах мова була замінена на українську¹⁵), адже її на сім років позбавляли законних підстав щодо цих змін, а й, усупереч очікуванням польської влади, ще більше загострило міжетнічні відносини на південно-східних теренах¹⁶. Наприкінці 30-х років дедалі більше польських діячів висловлювалися за відмову від проведення плебісцитів і заміну їх відповідними адміністративними рішеннями. Однак розпорядження міністра віросповідань та освіти від 25 листопада 1938 р., яке замінило виконавчі приписи 1925 р., зберегло шкільні плебісцити, лише частково внісши зміни в процедуру їхнього проведення¹⁷. Так, відповідно до ст. 11 та 12, якщо після семи років після запровадження в школі мови навчання на підставі поданих декларацій нові декларації не надходили, то попередня мова навчання зберігалася ще на сім років.

¹³ Мосійчук Т. Боротьба УНДО з утравкізацією освіти в Галичині (1925–1939) / Т. Мосійчук // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / [гол. редкол. М. Р. Литвин]. – Львів, 2013. – Вип. 23: До 22-гої річниці здобуття незалежності України. – С. 467.

¹⁴ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 29 listopada 1930 r. w sprawie zmiany ustawy z dnia 31 lipca 1924 r., zawierającej niektóre postanowienia o organizacji szkolnictwa // Dz. U. – 1930. – Nr 82. – Poz. 644. – S. 1075.

¹⁵ Sanojca K. Relacje polsko-ukraińskie w szkolnictwie państwowym... – S. 142–143.

¹⁶ Бороніть прав української мови навчання в школах! // Діло. – 1933. – Ч. 234. – 7 вересня.

¹⁷ Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 25 listopada 1938 r. wydane w porozumieniu z Ministrem Spraw Wewnętrznych w sprawie wykonania ustawy z dnia 31 lipca 1924 r., zawierającej niektóre postanowienia o organizacji szkolnictwa // Dz. U. – 1938. – Nr 94. – Poz. 637. – S. 1417–1419.

Упродовж цих семи років лише шкільна влада могла організувати збір декларацій у разі зміни організації школи, міжетнічних чи культурних відносин у відповідному шкільному окрузі. Ці нововведення, як і попередні, ще більше загострили польсько-українські відносини у краї¹⁸.

Шкільний закон 1924 р. лише частково виправдав сподівання польської влади: з одного боку, він мав унормувати правову ситуацію в шкільництві національних меншин (що частково було зроблено), а з іншого – погодити інтереси та об'єднати для співіснування представників різних національностей, натомість на практиці він призвів до протилежних наслідків. Однією з причин загострення відносин стало те, що польська влада й надалі провадила започатковану ще 1919 р. практику штучного зменшення кількості шкіл з українською, білоруською та литовською мовами навчання, а також обмежувала сфери вживання цих мов, маючи на меті у подальшому цілковито усунути їх з громадського життя. Влада також усіляко намагалася звизити характер українського шкільництва, позбутися тих елементів, які підкреслювали національні традиції, передусім зменшити кількість навчальних закладів з українською мовою викладання¹⁹. Подібні дії польських урядовців нашоувхнулися на рішучий спротив української громадськості, політичних діячів і представників українських послів у сеймі та сенаті. Вимагаючи від польської влади надання хоча б культурної автономії та збереження національних шкіл, українці сприйняли цей закон як спробу скасування шкільництва національних меншин і прагнення до денационалізації слов'янського населення окреслених теренів²⁰. Зокрема, І. Кедрин критикував як сам закон, так і його співавтора С. Грабського, якого звинуватив у намаганні знищити українське шкільництво, та в спробі асимілювати українське населення держави²¹. Українські політики подавали скарги про дискримінацію українського шкільництва до міністерства віросповідань та освіти, до уряду Польської держави, вносили інтерпеляції до сейму (зокрема, з критикою шкільного закону поряд з українцями виступили також німецькі та єврейські послі), надсилали обширні меморіали до Ліги Націй з приводу порушення задекларованих у міжнародних договорах прав національних меншин на здобуття освіти рідною мовою²².

¹⁸ Archiwum PAN. – Zesp. III–180 (Materiały Ludwika Eckerta). – Sygn. 76 (Szkołnictwo ukraińskie w Małopolsce i na Wołyniu do 1939 roku). – K. 80; *Sanojca K.* Relacje polsko-ukraińskie w szkolnictwie państwowym... – S. 124–125; Важний розпорядок, який торкається шкільного плебіситу // Діло. – 1938. – Ч. 272. – 7 грудня.

¹⁹ *Doroszewski J.* Podstawy ideologiczne szkolnictwa i ich konsekwencje dla mniejszości narodowych w Polsce w latach 1918–1939 / Jerzy Doroszewski // *Katolicka a liberalna myśl wychowawcza w Polsce w latach 1918–1939* / [pod red. ks. E. Walewandra]. – Lublin: Redakcja wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 2000. – S. 461.

²⁰ *Sanojca K.* Relacje polsko-ukraińskie w szkolnictwie państwowym... – S. 35.

²¹ *Kedryn I.* Dla czego nie ze Stanisławem Grabskim / Iwan Kedryn // *Biuletyn Polsko-Ukraiński*. – 1938. – R. 7. – Nr 2. – S. 13.

²² Archiwum PAN. – Zesp. III–180 (Materiały Ludwika Eckerta). – Sygn. 76 (Szkołnictwo ukraińskie w Małopolsce i na Wołyniu do 1939 roku). – K. 74; Archiwum PAN. – Zesp. III–180 (Materiały Ludwika Eckerta). – Sygn. 82 (Memoriały, uwagi, przemówienia w sprawach

Із обуренням непольське населення сприйняло запровадження двомовності в шкільництві. Зокрема, для тогочасних українців це означало втрату попередніх здобутків в освітній сфері, що фактично було одним із завдань, яке переслідували укладачі закону. На цьому наголошував міністр С. Грабський, виступаючи на нараді воєвод 25 жовтня 1925 р.: “Наскільки на Волині та Поліссі нам йдеться про загальмування розвитку українського руху, настільки в Східній Малопольщі йдеться про зменшення тих здобутків, які русини здобули за австрійських часів”²³.

Загалом після запровадження закону українські та польські школярі Галичини мали змогу навчатися в школах із польською мовою викладання, польською мовою навчання й українською мовою як обов’язковим предметом, польсько-українських (польською мовою вивчали більш ніж один предмет), з українською мовою навчання (вивчали польську мову як окремий предмет). Так, у 1930/31 н. р. у Львівському шкільному окрузі було 17,5% початкових державних шкіл з польською мовою навчання, 30,2% – польською мовою навчання та українською мовою як обов’язковим предметом, 49% – польсько-українських, 2,5% – українською мовою навчання (вивчали польську мову як окремий предмет), решту 0,3% становили школи з іншими мовами навчання. Отже, найбільшу частку становили утравістичні школи та польські школи з українською мовою як обов’язковим предметом, відкриття яких найактивніше підтримувала польська влада. Ці школи, з одного боку, поширювали польську культуру та загалом вплив на українських учнів у польському дусі, а з іншого – надавали їм можливість вивчати рідну мову. Подібну тенденцію простежуємо в польському приватному початковому шкільництві, де зі 44 шкіл у 15 українську мову викладали як окремий предмет. Малий відсоток українських шкіл влада пояснювала тим, що у місцевостях, де поряд з українцями проживали поляки, внаслідок подання ними декларацій школи ставали утравістичними²⁴. Спроби української спільноти бойкотувати утравістичні та польські навчальні заклади, які українці сприймали як засіб колонізації, не увінчалися успіхом. Польська адміністрація карала штрафом за бойкотування школи чи непосилання дітей шкільного віку до школи²⁵.

Несправедливими українці також вважали ті положення закону, відповідно до яких українське населення мало право засновувати навчальні заклади з рідною мовою викладання лише в тих гмінах, де вони становили понад 25% загальної кількості населення, оскільки, зокрема у Львові, українці були позбавлені можливості відкривати навчальні заклади з рідною мовою викладання²⁶. Цю проблему частково було вирішено 1925 р. після того, як міністр віросповідань та освіти

szkolnictwa ukraińskiego w Polsce, 1925–1938). – К. 19–48; *Sanojca K.* Relacje polsko-ukraińskie w szkolnictwie państwowym... – S. 33.

²³ Цит. за кн.: *Światło A.* Oświata a polski ruch robotniczy 1876–1939 / *Adam Światło.* – Warszawa: Książka i Wiedza, 1981. – S. 297.

²⁴ *Sanojca K.* Relacje polsko-ukraińskie w szkolnictwie państwowym... – S. 152–153.

²⁵ AAN. – Zesp. 322 (Ministerstwo Spraw Zagranicznych w Warszawie [1915–1917] 1918–1939). – Sygn. 2250 (Mniejszość Ukraińska w Polsce. Organizacja szkolnictwa ukraińskiego w Galicji Wschodniej, ukrainizacja szkół. Notatki, korespondencja, referat, wycinki prasowe, czasopismo). – К. 160.

²⁶ *Sanojca K.* Relacje polsko-ukraińskie w szkolnictwie państwowym... – S. 34–35, 52.

в сенаті пообіцяв, що в тих місцевостях, зокрема у Львові, де проживає значна кількість українців, будуть збережені навчальні заклади з їхньою рідною мовою викладання²⁷. Подібна ситуація склалася в Перемишлі (українці становили менше 25% населення), де товариству “Рідна школа” вдалося зберегти в школі імені Маркіяна Шашкевича українську мову викладання. У 1923/24 н. р. цю школу було реорганізовано у “4-класну з планом 7-класної”, і вона перейшла в державне підпорядкування. Заробітну плату вчителям виплачувала держава, а приміщення для навчального закладу надало Церковне братство ім. св. о. Миколая. Утримання будинку та опалення фінансувала філія Українського педагогічного товариства (УПТ). У 1924/25 н. р. тут навчалось 502 учні – 238 юнаків і 264 дівчини. Оскільки в структурі школи було 10 відділів (III, IV і VII класи мали по два відділи), то філія УПТ звернулася до львівської кураторії з проханням дозволити відкрити паралельні V і VI класи, беручи на себе зобов’язання оплачувати працю управителя й усіх 10 учителів. Однак це прохання не задовольнили. Міністерство віросповідань та освіти, посилаючись на шкільний закон 1924 р., вимагало перетворення школи з української в українсько-польську, мотивуючи це тим, що вона існує незаконно, оскільки, відповідно до перепису 1921 р., українці в Перемишлі становили менше 25% усього населення. Проти перетворення школи в утравкістичну протестували не лише члени товариства, на можливих негативних наслідках такого кроку наголошували також перемишльський інспекторат і львівська кураторія. Вони вказували на те, що “Рідна школа” може на базі цього закладу заснувати власний приватний і в такий спосіб позбавити державу впливу на добір учительського складу й виховання молодого покоління. По кількох роках це питання вирішили на користь школи, яка зберегла свій первісний статус²⁸.

Українці не погоджувалися із тим, що чинність шкільного закону 1924 р. не поширювалася на інші терени компактного проживання українців, зокрема на Краківське та Люблінське воєводства, Холмщину та Лемківщину. У найгіршій ситуації опинилися українці Люблінського воєводства, частка яких у місцях компактного проживання тут становила 25% загальної кількості населення або близько 200–250 тисяч осіб²⁹. Вони були позбавлені права відкривати як публічні школи з рідною мовою навчання, так і утравкістичні.

Польський дослідник Є. Дорошевські зауважив, що українці слушно побоювалися зловживань в ході подання декларацій щодо мови навчання в школах, оскільки

²⁷ Archiwum PAN. – Zesp. III–180 (Materiały Ludwika Eckerta). – Sygn. 76 (Szkolnictwo ukraińskie w Małopolsce i na Wołyniu do 1939 roku). – K. 87–88.

²⁸ Левандовська Л. М. Українські культурно-освітні товариства Перемишля як чинник громадсько-політичного життя Галичини (1867–1939 рр.): дис. канд. іст. наук: 07.00.01 / Людмила Миколаївна Левандовська. – Кам’янець-Подільський, 2015. – С. 93–94.

²⁹ Детальніше про це див.: Jachymek J. Oblicze społeczno-polityczne wsi lubelskiej 1930–1939 / Jan Jachymek. – Lublin: Wyd-wo Lubelskie, 1975. – S. 18; Torzecki R. Zdziejów stosunków polsko-ukraińskich na Lubelszczyźnie // Stan i perspektywy badań historycznych lat wojny i okupacji 1939–1945: Sesja 14–15 listopada 1985 r. / Główna Komisja Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce-Institut Pamięci Narodowej. – Warszawa: GKBZHP-IPN, 1988. – S. 240.

нерідко нашттовхувалися на бюрократичні перешкоди, штучно створені польською владою. Декларації мали затверджувати державні органи, зокрема суди, нотаріати, староства, гмінна влада. На шкільних інспекторів покладалася обов'язок детального дослідження всіх декларацій із формального боку. Вони викликали та протокольно підтверджували (після спілкування з зацікавленими особами) автентичність поданих декларацій (що вимагало особистої присутності в інспектораті, який нерідко розташовувався за десятки кілометрів)³⁰. У тогочасній пресі містяться відомості про те, що плебісцити проводили в умовах терору, зловживань місцевої влади, відмовляли у прийнятті декларацій, часто осіб, які їх складали, переслідували³¹.

Попри бюрократичні перешкоди, зібрати декларації від українців було не просто через високий рівень неписьменності, який у Львівському воєводстві в 1936/37 н. р. сягав 31,55%, у Тернопільському – 32,29%, а в Станіславівському – 39,98%³². Найчастіше їм у нагоді ставали інструктори та агітатори від українських культурно-освітніх товариств, які заповнювали декларації, збирали їх по всьому селу та відвозили шкільному інспекторові. Однак із цим виникали певні труднощі, оскільки інспектори вимагали особистої присутності підписантів декларацій, а агітаторів часто заарештовували за їхню діяльність. Лише згодом міністерство віросповідань та освіти пішло на поступки населенню й дозволило інспекторам приймати складені в такий спосіб декларації³³.

Натомість жодних бюрократичних перешкод шкільні інспектори не чинили, якщо надходили декларації за запровадження польської мови навчання. На відміну від прохань відкрити школу з українською мовою навчання (мали скласти не менше 40 батьків виключно української національності), за польську школу достатньо було подати декларації лише 20 батькам будь-якої національності. Це положення особливе значення мало у тих місцевостях, де переважало українське населення, оскільки за державну мову навчання могли висловлюватися як поляки, так і українці, які, своєю чергою, через припис про таємницю декларацій могли не боятися суспільного осуду. Це давало польській владі можливості для зловживань, зокрема, польські вчителі роздавали українцям надруковані українською мовою декларації з вимогою за польську мову навчання, наказували учням-українцям підписувати подібні декларації замість своїх батьків тощо³⁴. У разі подання декларацій

³⁰ Archiwum PAN. – Zesp. III–180 (Materiały Ludwika Eckerta). – Sygn. 76 (Szkolnictwo ukraińskie w Małopolsce i na Wołyniu do 1939 roku). – K. 69; *Doroszewski J.* Podstawy ideologiczne szkolnictwa... – S. 463–464.

³¹ Українська школа в ярмі. Промова голови Української Парламентської Репрезентації п. сенатора Черкавського, виголошена дня 22 червня у польському сенаті при обговорюванні бюджету міністерства освіти // Діло. – 1925. – Ч 143. – 1 липня; *Światło A.* Oświata a polski ruch robotniczy 1876–1939... – S. 299.

³² Archiwum PAN. – Zesp. III–180 (Materiały Ludwika Eckerta). – Sygn. 76 (Szkolnictwo ukraińskie w Małopolsce i na Wołyniu do 1939 roku). – K. 76.

³³ Українська школа в ярмі... // Діло. – 1925. – Ч. 143. – 1 липня; Archiwum PAN. – Zesp. III–180 (Materiały Ludwika Eckerta). – Sygn. 76 (Szkolnictwo ukraińskie w Małopolsce i na Wołyniu do 1939 roku). – K. 76–77.

³⁴ Як фабрикують декларації за польськими школами? // Діло. – 1933. – Ч. 17. – 26 січня.

за польську мову навчання місцева влада не вимагала підтвердження достовірності особистого підпису, це робив інспектор, навіть не викликаючи зацікавлених осіб до інспекторату³⁵. Як зазначає К. Санойця, цю різницю у кількості декларацій за польську та українську мови навчання (20:40) автори закону внесли задля полегшення запровадження державної мови на окреслених теренах, тобто від початку польська влада мала на меті перетворити українські навчальні заклади на двомовні. До прикладу, зауважмо, що в 67 українських школах, у яких було змінено мову навчання на польську за результатами проведення там плебісциту, майже в половині з них, а саме в 35, ці зміни відбулися на підставі подання не більше 20–23 декларацій за державну мову. У 31 школі за польську мову навчання висловилося від 24 до 33 батьків, і лише в одній школі 73 батьків подали декларації за зміну мови навчання на польську. Як зазначає К. Санойця, треба враховувати, що оскільки ці школи були різного ступеня організації, то в них навчалася різна кількість учнів-поляків. Однак для визначення мови навчання співвідношення кількості школярів різних національностей до уваги не брали. Через це в школах вищого ступеня організації зазвичай зміна мови навчання на державну відбувалася на підставі подання лише незначного відсотка декларацій. Так, зокрема, трапилося у п'ятикласній школі у Вікторівці Станіславівського повіту, де школа стала утравкістичною на підставі 26 поданих батьками декларацій, хоча в 1930/31 н. р. тут навчалася загалом 362 учні. Подібна ситуація була в чотирикласній школі села Горуцко Дрогобицького повіту, де на 328 учнів було подано 23 декларації. Тобто мова навчання у цих школах була змінена на підставі вимоги батьків усього 7% учнів. У школах нижчого ступеня, де диспропорція українських і польських учнів була меншою, декларації за польську мову навчання зазвичай подавали кільканадцять відсотків батьків³⁶. У селі Хлібичин Снятинського повіту, де проживало 847 мешканців, з яких 719 українців, за українську мову викладання було внесено 62 декларації, а за польську мову навчання – 26, на підставі яких наявна тут українська школа була перетворена на утравкістичну. Українські політики наголошували, що підписи в деклараціях за польську мову навчання сфабрикував місцевий учитель Томашевські³⁷.

Про зорієнтованість польської влади на перетворення українських навчальних закладів у двомовні або польськомовні свідчать й інші приклади. Так, у Снятинському повіті Станіславівського воєводства, де проживало 64298 осіб української національності, 8805 поляків, 365 німців та 5716 євреїв, із 49 початкових шкіл 24 були утравкістичні, 14 – із українською мовою навчання і 11 – із польською. У місті Снятині, де проживало 4539 українців, 2943 поляки, 2769 євреїв та представників інших національностей, було 3 початкові школи, з яких 2 з польською мовою навчання та 1 утравкістична, створена на підставі 163 декларацій за українську мову навчання та 89 за польську. Українське населення Снятина подавало також декларації

³⁵ Archiwum PAN. – Zesp. III–180 (Materiały Ludwika Eckerta). – Sygn. 76 (Szkolnictwo ukraińskie w Małopolsce i na Wołyniu do 1939 roku). – K. 69; *Doroszewski J.* Podstawy ideologiczne szkolnictwa... – S. 463–464.

³⁶ *Sanojca K.* Relacje polsko-ukraińskie w szkolnictwie państwowym... – S. 135–137.

³⁷ Archiwum PAN. – Zesp. III–180 (Materiały Ludwika Eckerta). – Sygn. 82 (Memoriały, uwagi, przemówienia w sprawach szkolnictwa ukraińskiego w Polsce, 1925–1938). – K. 31.

щодо української мови навчання у двох інших школах, однак дійсними в одній зі шкіл визнали лише 30 декларацій, а в другій – 38, що виявилось недостатнім для зміни мови навчання³⁸. У селі Пчани Жидачівського повіту 12 квітня 1929 р. на підставі поданих 76 декларацій за українську мову навчання (за загальної кількості 88 учнів) школу з утраквістичної було перетворено на українську. Однак уже 28 червня того ж року кураторія, стверджуючи, що за державну мову викладання надійшла 21 декларація, ухвалила рішення про перетворення школи з 1929/30 н. р. з української на утраквістичну³⁹. На подібних випадках також наголошував посол від Польської соціалістичної партії Адам Прухнік, він зазначав, що всупереч положенням шкільного закону 1924 р., відповідно до яких утраквістичні школи мали засновуватися лише в тих регіонах, де проживало етнічно змішане населення, на практиці їх відкривали навіть там, де взагалі не було польських дітей. Під час засідання сеймової комісії 1929 р. А. Прухнік, покликаючись на офіційну інформацію, зауважив, що в 1925/26 н. р. у польсько-українських школах навчалося 142 тисячі учнів-українців і лише 15 тисяч учнів-поляків, натомість у польсько-білоруських школах – майже виключно учні-білоруси⁴⁰. Подібні дії влади викликали критику та обурення серед непольського населення і породжували недовіру до місцевих органів влади.

Водночас шкільні плебісцити відіграли важливу роль у консолідації української спільноти. Після внесених у 1930 р. змін до порядку проведення плебісцитів вони стали для українців так званим мобілізаційним чинником. Як зазначив посол Д. Великанович, якщо в 1925 р. за українську мову навчання було подано 100000 декларацій, то в 1932 р. – понад 200000. Збільшення кількості поданих декларацій стало наслідком, з одного боку, зростання серед українців усвідомлення необхідності навчати дітей рідною мовою, з іншого – успішно проведеної агітаційної діяльності, участь у якій брали, зокрема, вчителі, священники, громадсько-політичні діячі. До проведення плебісцитних акцій залучали широке коло громадськості, організатори намагалися охопити максимальну кількість населених пунктів, де створювали локальні плебісцитні комітети, поширювали формуляри декларацій за зміну мови навчання, розповсюджували спеціальні друковані інструкції. Агітаціями за організацію плебісцитних акцій рясніла й українська преса⁴¹.

Із погляду тогочасної української громадськості шкільний закон 1924 р. лише зашкодив національному шкільництву. Так, якщо в 1910/11 н. р. на теренах майбутнього Львівського шкільного округу діяло 4030 шкіл, з яких польськомовних було 1590, україномовних – 2420, а інших національностей – 20, а в 1922/23 н. р. на цих же теренах зі 4811 шкіл 2343 були з польською мовою навчання, 2453 – із українською, а з мовами навчання інших меншин – 15⁴², то в 1937/1938 н. р.

³⁸ Archiwum PAN. – Zesp. III–180 (Materiały Ludwika Eckerta). – Sygn. 82 (Memoriały, uwagi, przemówienia w sprawach szkolnictwa ukraińskiego w Polsce, 1925–1938). – K. 30.

³⁹ Sanojca K. Relacje polsko-ukraińskie w szkolnictwie państwowym... – S. 135–137.

⁴⁰ Światło A. Oświata a polski ruch robotniczy 1876–1939... – S. 297–298.

⁴¹ Sanojca K. Relacje polsko-ukraińskie w szkolnictwie państwowym... – S. 133–134.

⁴² Archiwum PAN. – Zesp. III–180 (Materiały Ludwika Eckerta). – Sygn. 76 (Szkolnictwo ukraińskie w Małopolsce i na Wołyniu do 1939 roku). – K. 55.

шкіл з українською мовою навчання залишилося 455, двомовних стало – 3064, а з польською мовою навчання – 2123. Отже, у Львівському шкільному окрузі частка шкіл з українською мовою викладання зменшилася з близько 51,7% у 1921/22 н. р. до 6,9% у 1937/38 н. р., які відвідувало близько 5% усіх учнів. Це притім, що в 1921/22 н. р. 49,6% українських дітей мали змогу навчатися у школах з рідною мовою викладання, у польських учнів цей відсоток становив 40,5⁴³.

Заради справедливості треба зазначити, що українські навчальні заклади були не ліквідовані, а перетворені на утравкістичні, тобто діти продовжували відвідувати ту саму школу з тими самими вчителями і лише додатково вивчали державну мову, а також, залежно від класу та типу школи, визначену кількість предметів польською мовою. Лише в польськомовних школах, які було перетворено на утравкістичні, навчання української мови залишалося на низькому рівні. Саме тому тогочасна влада, перелічуючи позитивні наслідки шкільного закону 1924 р. для українців, робила наголос на факті збільшення загальної кількості в українських і утравкістичних навчальних закладів (із 2176 у 1924/25 н. р. до 2488 у 1927/28 н. р.), що, на їхню думку, значно розширило українцям можливості для навчання рідною мовою⁴⁴.

Водночас можна погодитися з Л. Ецкертом, що не всі українці неприхильно сприймало шкільний закон 1924 р., який давав кращі знання польської мови. Він зазначав, що, зокрема, на Волині, де двомовне шкільництво мало тривалішу традицію, випадки висловлення невдоволення українським селянством були поодинокими. Як на Волині, так і в Галичині, деякі українці насамперед прагнули відкриття у своїх місцевостях шкіл вищого організаційного рівня, оскільки станом на 1928 р. у Львівському шкільному окрузі з 649 шкіл з українською мовою навчання одно-, дво- та трикласними були 598 навчальних закладів, чотири-, п'яти-, шести- та семикласними – 47, із них по два шести- та семикласні. Дещо краща ситуація склалася з польсько-українськими школами, яких було 1765, із них одно-, дво- та трикласних – 1502, чотирикласних – 137, п'ятикласних – 64, шестикласних – 22 і семикласних – 40. Натомість із 1292 польськомовних шкіл із українською мовою навчання як окремим предметом одно-, дво- та трикласних було 986, чотири-, п'яти-, шестикласних – 107 та 199 семикласних. Шкіл із польською мовою навчання було 954, з них одно-, дво- та трикласних – 690, чотири-, п'яти-, шестикласних – 152, а семикласних – 112. На Волині було лише 6 україномовних шкіл, із них по одній одно- та трикласних, та 4 двокласні. Натомість польсько-українських було 532, польських із українською мовою навчання як окремим предметом – 382, а польських – 352. Кількість батьків, які висловлювалися за українську чи польську мову навчання або взагалі не складали декларацій, різнилася залежно від гмін і взаємин між місцевими етнічними групами⁴⁵.

Поряд із українцями шкільний закон 1924 р. критикували представники польських лівих політичних сил у сеймі. Певне занепокоєння запровадженням

⁴³ Światło A. Oświata a polski ruch robotniczy 1876–1939... – S. 298; Syrnyk M. Ukraińcy w Polsce 1918–1939: oświata i szkolnictwo / M. Syrnyk. – Wrocław: Krynica Design Studio, 1996. – S. 54–55.

⁴⁴ Sanojca K. Relacje polsko-ukraińskie w szkolnictwie państwowym... – S. 144–145, 150.

⁴⁵ Archiwum PAN. – Zesp. III–180 (Materiały Ludwika Eckerta). – Sygn. 76 (Szkolnictwo ukraińskie w Małopolsce i na Wołyniu do 1939 roku). – K. 77–79.

утраквізму висловлювала також частина польського суспільства, побоюючись, що спільна полько-українська школа зашкодить поширенню польськості на окреслених теренах⁴⁶. Так, на негативні наслідки двомовної системи в шкільництві звертав увагу Євгеніуш Ромер. Він зазначав, що найбільшої шкоди мирному співіснуванню представників різних національностей завдало запровадження шкільних плебісцитів. “Плебісцитні агітації сіють у суспільстві постійні непорозуміння та подразнення”. Він також наголошував на негативних наслідках цього закону для розвитку польського шкільництва. За його підрахунками, у Львівському шкільному окрузі з 1924/25 до 1927/28 н. р. кількість польських шкіл зменшилася з 2598 до 2261, натомість загальна кількість українських та утраквістичних шкіл зросла з 2176 до 2488. Кількість учнів у польських школах за ці роки у Львівському воєводстві зменшилася з 66 до 64%, у Тернопільському – з 59 до 53%, а в Станиславівському – з 33 до 26%. На його думку, шкільний закон 1924 р. щонайменше потребував новелізації⁴⁷. Публікація праці Є. Ромера, в основу якої було покладено реферат, виголошений 21 лютого 1937 р. на зборах у Львові, збіглася із закінченням семирічного терміну, після якого школи отримали право змінювати мову навчання, і частково посприяла консолідації польського суспільства, яке активно долучилося до акцій шкільних плебісцитів за польську мову навчання⁴⁸. На негативних наслідках цього закону для польського населення також наголошував у своїй праці “Державна школа й національні меншини в Польщі та за кордоном” С. Хрусьцель. Він писав, що жодним чином не порушуючи мовних прав національних меншин, натомість виявляючи великий лібералізм щодо меншин, “польська держава добровільно відмовляється в тисячі місцевостях від навчання польських дітей польською мовою”⁴⁹.

Критично висловлювалися про сам шкільний закон і його реалізацію один із його співавторів С. Туггут, польський публіцист Адольф Бохенський, які були переконані, що запровадження двомовності в школах не лише зберегло суперечності між поляками та українцями, а й поглибило їх. Неодноразово запровадження утраквізму, та, зокрема, проведення шкільних плебісцитів, критикували на сторінках часописів польські автори. Зокрема, йшлося про те, що шкільні плебісцити йдуть на користь лише українським агітаторам, які, маючи мало спільного зі школою, поширюють серед українців невдоволення владою та державою, а також загалом підважують авторитет Польщі. Результати цих плебісцитів відображають не волевиявлення українців, а вправність агітаторів. Наголошувалося, що запровадження плебісцитів

⁴⁶ Archiwum PAN. – Zesp. III–180 (Materiały Ludwika Eckerta). – Sygn. 76 (Szkolnictwo ukraińskie w Małopolsce i na Wołyniu do 1939 roku). – K. 69.

⁴⁷ *Romer E.* Polski stan posiadania na południowym wschodzie Rzeczypospolitej / Eugeniusz Romer. – Lwów: Księgarnia “Książka”, 1937. – S. 7–8; Archiwum PAN. – Zesp. III–180 (Materiały Ludwika Eckerta). – Sygn. 76 (Szkolnictwo ukraińskie w Małopolsce i na Wołyniu do 1939 roku). – K. 72.

⁴⁸ *Sanojca K.* Relacje polsko-ukraińskie w szkolnictwie państwowym... – S. 196.

⁴⁹ *Chruściel S.* Szkoła państwowa a mniejszości narodowe w Polsce i za granicą. – Lwów: Nakładem Zarządu Głównego T.S.L. we Lwowie, 1938. – S. 13.

було великою помилкою та лише зашкодило як розвитку польського шкільництва, так і польсько-українським відносинам у краї⁵⁰.

Прихильники шкільного закону 1924 р. всі ці закиди відкидали. Вони стверджували, що закон допоміг вирішити національну проблему і водночас позбутися шкідливого поділу учнів, полегшив батькам (особливо зі змішаних сімей) вибір школи для дитини. Також, порівняно з попередніми роками, коли діти непольської національності мали змогу вивчати рідну мову лише як окремий предмет, закон розширив можливості для використання в школах мови національних меншин. Тогочасна влада була переконана, що запровадження утравкізму було практичним вирішенням проблеми, воно “випливало з життєвих поглядів, і батьки приймали його без спротиву, а навіть із задоволенням”⁵¹. Ініціатор і співавтор шкільного закону С. Грабський наголошував, що однаково негативні наслідки для Польської держави мало б як скасування україномовного шкільництва на теренах компактного проживання українців і заміна їх польськими, так і збереження окремих шкіл з українською мовою навчання. В обох випадках це призвело б до зростання сепаратистських настроїв серед українців і поширення ненависті до Польщі. Саме тому, на його думку, єдиним виходом зі ситуації, що склалася в шкільництві на південно-східних теренах, було усунення взаємних антагонізмів і суперечностей, виховання нового покоління, змалечку при звичаєного до мирного співіснування. С. Грабський заперечував можливість українізації поляків у двомовних навчальних закладах, оскільки, на його переконання, за спільного співіснування перевагу завжди здобуває вища культура. Водночас утравкістична школа також не могла призвести до денаціоналізації українців, оскільки основним її завданням було “не перетворення українців на поляків, а лише формування та зміцнення в українського народу усвідомлення спільної з поляками цивілізації та культури”⁵². На поширенні сепаратистських настроїв у школах з мовою навчання меншин наголошував С. Хрущель. Він писав, що боротьба за мову навчання в школі рівнозначна боротьбі за напрямок виховання в школі. Відмова від державної мови навчання на користь рідної мови конкретної меншини завжди є відмовою від здобуття освітніх переваг, окреслених державою. Така ситуація doprowadила б до пропагування сепаратистських тенденцій у такій школі⁵³. Ідею утравкістичного шкільництва підтримував також З. Урбанський, який наголошував на значних перевагах знання державної мови для представників національних меншин. Водночас, заперечуючи висунуті українцями польській владі звинувачення у нищенні національного шкільництва, він зазначав, що “утравкізація відбулася за рахунок не лише українських шкіл, а й польських”. Натомість українцям вона принесла чимало користі, оскільки на теренах їхнього компактного проживання шкіл стало в декілька разів більше порівняно

⁵⁰ Z prasy polskiej. “Uwolnić wieś od plebiscytu szkolnego, źródła fermentu, waśni i zatargów // Biuletyn Polsko-Ukraiński. – 1937. – Nr. 46. – S. 522.

⁵¹ Archiwum PAN. – Zesp. III–180 (Materiały Ludwika Eckerta). – Sygn. 76 (Szkolnictwo ukraińskie w Małopolsce i na Wołyniu do 1939 roku). – K. 63–64.

⁵² Archiwum PAN. – Zesp. III–180 (Materiały Ludwika Eckerta). – Sygn. 76 (Szkolnictwo ukraińskie w Małopolsce i na Wołyniu do 1939 roku). – K. 70–71.

⁵³ Chruściel S. Szkoła państwowa a mniejszości narodowe w Polsce i za granicą... – S. 8.

з попередніми періодами. На його думку, негативні наслідки закону найчастіше відчували на собі саме поляки⁵⁴.

Прихильники шкільного закону 1924 р. як аргументи також наводили приклади аналогічних вирішень проблеми – з історії Галичини (двомовне шкільне навчання – польсько-німецьке та польсько-українське) і практики тогочасних європейських держав (двомовні школи в Швейцарії), асиміляційну політику поліетнічної Румунської держави. Ще однією перевагою двомовних шкіл, окрім підвищення рівня їхньої організації, називали те, що знання польської мови забезпечить непольському населенню умови для належного розвитку та професійної кар’єри⁵⁵.

Прихильники закону визнавали й хиби в його реалізації, насамперед в діяльності шкільної адміністрації, однак звинувачували у зловживаннях лише невелику групу провідників, організацій, які, “маючи на меті не педагогічні цілі, а насамперед політичні, використовували цілу акцію щодо мови навчання в школах для досягнення власної мети, і саме ці чинники обмежували свободу батьків у висловленні бажань щодо мови навчання”⁵⁶. Водночас, виступаючи на захист способу імплементації цих правових норм, наголошували на добрій волі шкільної влади, яка “в порозумінні з владою загальної адміністрації, де на те була потреба, зробила все для того, аби постанови цього закону фактично виконувалися з цілою лояльністю”⁵⁷. Освітня влада, як бачимо з дописів Л. Ецкерта, була переконана в тому, що “ідея двомовної школи знайшла в широких масах населення повну підтримку, а ... цей тип школи населення на змішаних теренах вважає таким, що найбільше відповідає його прагненням та інтересам”⁵⁸.

Отже, спроба польської влади вирішити дві нагальні освітні проблеми за допомогою ухвалення утраквістичного шкільного закону 1924 р.: внормувати правову ситуацію в шкільництві національних меншин та об’єднати для мирного співіснування представників різних національностей, не увінчалася успіхом. Замість того, щоб сприяти вихованню дітей непольської національності відданими громадянами та патріотами Польщі, на практиці утраквістичне шкільництво лише загострило польсько-український конфлікт у краї. Українці, прагнучи зберегти власну національну ідентичність, надавали перевагу навчальним закладам з рідною мовою викладання та всіляко чинили опір утраквізації шкільництва як спробі асиміляції. Найактивніше за українськомовне шкільництво боролися саме українські культурно-освітні організації та політичні партії, спільними зусиллями вони відстоювали функціонування української мови як основи самоідентифікації народу, культури та освіти.

⁵⁴ *Urbański Z. Mniejszości narodowe w Polsce / Zygmunt Urbański. – Warszawa: Wyd-wo “Mniejszości Narodowe”, 1932. – S. 57–58.*

⁵⁵ *Sanojca K. Relacje polsko-ukraińskie w szkolnictwie państwowym... – S. 35–36, 45.*

⁵⁶ *Archiwum PAN. – Zesp. III–180 (Materiały Ludwika Eckerta). – Sygn. 1 (Fragmenty opracowań L. E. dotyczące spraw mniejszości narodowych w Polsce). – Stan szkolnictwa mniejszościowego w Polsce, 1929 r. – K. 7.*

⁵⁷ *Ibidem. – K. 8; Sanojca K. Relacje polsko-ukraińskie w szkolnictwie państwowym... – S. 143.*

⁵⁸ *Archiwum PAN. – Zesp. III–180 (Materiały Ludwika Eckerta). – Sygn. 1 (Fragmenty opracowań dotyczące spraw narodowościowych). – K. 8.*

Оксана Руда. Мовний утравкізм як спроба асиміляції українського населення міжвоєнної Галичини

Простежено запровадження двомовного навчання в початкових та середніх навчальних закладах Галичини на підставі шкільного закону від 31 липня 1924 р. Стверджено, що польська влада за допомогою утравкізації шкільництва намагалася досягти декількох основних цілей. З одного боку, була спроба внормувати правову ситуацію в шкільництві національних меншин, з іншого, об'єднати для співіснування представників різних національностей. Водночас польські урядовці намагалися штучно зменшити кількість шкіл із українською мовою навчання та обмежити сфери її вживання, щоб у подальшому цілковито усунути українську мову з громадського життя. Відзначено, що на практиці утравкістичне шкільництво не сприяло вихованню українських дітей патріотами Польщі, натомість загострило польсько-український конфлікт у Галичині.

Ключові слова: мовний утравкізм, Галичина, початкові та середні навчальні заклади, шкільний закон 1924 р.

Oksana Ruda. Language utraquism as an attempt to assimilate the Ukrainian population of interwar Galicia

The introduction of bilingual education in elementary and secondary schools in Galicia on the basis of the school law of July 31, 1924 is traced. It is stated that the Polish authorities tried to achieve several goals with the help of school utraquisation. On the one hand, the attempt was made to regulate the legal situation in the schooling of national minorities, on the other hand, to unite representatives of different nationalities for joint existence. At the same time, Polish officials made every effort to reduce artificially the number of schools with the Ukrainian language of instruction and to limit the scope of its use in order to completely eliminate Ukrainian from public life in the future. It is noted that in practice, utraquist schooling did not promote the upbringing of Ukrainian children to be loyal citizens and patriots of Poland; on the contrary, it intensified the Polish-Ukrainian conflict in Galicia.

Keywords: language utraquism, Galicia, elementary and secondary schools, school law of 1924.